

## RECENZIE

### J. R. SEARLE: MYSL, MOZEK A VĚDA

MLADÁ FRONTA, PRAHA 1994, 129 s.

Českému a slovenskému čtenáři se dostává do rukou práce J.R. Searla *Mysl, mozek a věda*. Jde o šest rozhlasových přednášek upravených do knižní podoby, v nichž představitel soudobé analytické filosofie, přesněji určeno filosofie jazyka, zaujímá názor ke „vztahu lidských bytostí a univerza“ (s. 8). Toto téma upřesňuje, takže mu jako rozhodující vyvstává otázka: „jak smířit tradiční mentalistickou představu, jež máme sami o sobě, a s ní zdánlivě neslučitelné pojetí univerza jako čistě fyzikálního systému“ (s. 8). Aby Searle vyargumentoval svůj názor, člení práci do šesti kapitol, v nichž je, kromě základních a tradičních stanovisek k uvedenému tématu, zároveň také presentováno autorovo řešení.

Závěr, k němuž J.R. Searle dospívá je tento: „...naivně mentalistické pojetí subjektivity je ...plně sluchitelné s pojetím přírody jako fyzikálního systému“ (s. 107). Nakolik je toto tvrzení doloženo do přesvědčivosti, musí posoudit především čtenář. Při seznamování s obsahem jednotlivých kapitol jeho práce, se pokusíme poukázat na některé, podle našeho názoru, nedůslednosti v presentovaných vývodech.

Na závěr první kapitoly, v níž se řeší vztah mysli a těla, se Searle hlásí k naivnímu mentalismu, který definuje jako pojetí, podle něhož „jisté mentální fenomény skutečně existují, přičemž některé z nich jsou vědomé, jiné intencionální a všechny subjektivní; mnohé mají navíc kauzální vliv na fyzikální procesy světa“ (s. 28). Než však autor k tomuto závěru dospěl, musel se vypořádat s problémy řešenými filozofy po dlouhá staletí. Podle jeho mínění o žádné skutečné problémy nejde, neboť problém mysli a těla má „... docela prosté řešení“ (s. 14). Searle píše: „Nikdo si jistě nemyslí, že by se při řešení 'problému žaludku a trávení' musel rozhodovat mezi monismem a dualismem. Proč by se měl člověk chovat jinak při řešení 'problému mysli a těla'“ (s. 15)? K tomu nelze než poznamenat, že výsledkem procesů probíhajících v mozku jsou fenomény vědomí, myšlení, sebevědomí, atd, které jsou, s čímž by jistě i Searle souhlasil, kvalitativně odlišné od výsledku trávení v žaludku.

Na otázku, jak je možné, že mozek způsobuje mysl a že zároveň je mysl vlastností mozku odpovídá: „jádem našeho zmatku je chybná interpretace kauzality“ (s. 21). To znamená, že musíme postupovat jako při objasňování tekutosti vody, mysl je jen povrchovou vlastností mozku. „Chování mikročastic je příčinou jisté vlastnosti vyššího řádu a příslušná vlastnost vyššího řádu se zároveň realizuje v systému, který se skládá z mikročastic“ (s. 22). Řešení vskutku jednoduché. Skrývá však v sobě mnohé záludnosti, které se projeví v dalších částech práce, na které je ale autorem vždy nalezeno jedno-

duché řešení. Např. při řešení problému intencionality: Žízeň je „výsledkem řady dějů v centrální nervové soustavě, především v hypothalamu ...Mít žízeň mimo jiné znamená chtít se napít“ (s. 25). To jistě ano, avšak okamžitě se vynořují otázky. Potřeba vody může být na jedné straně dána chemoceptory, které signalizují nedostatek vody v těle, což je něco jiného, než chuť se napít; na druhé straně je zde otázka, jak to, že jsme schopni pít, i když nám hypothalamus říká, že tekutin v těle je už dostatek, t.zn. jak mohou mentální procesy způsobovat procesy fyzické? Na tuto otázku je Searlova odpověď je následující: „Záměr zvednout ruku má ve vyšší rovině popisu za následek fakt, že se ruka skutečně zvedá“ (s. 28), ...neboť „myšlenky nejsou ani beztlížné ani éterické“ (s. 27). Co způsobuje právě onen záměr se nedovíme. Mohou to být jen procesy v mozku, takže se otáčíme stále kolem jednoho a téhož problému.

Druhá kapitola pojednává o tom, zda mohou počítače myslet. Odpověď je opět jasná. „Ne!“ Důvodem je, že jejich operace postrádají intencionalitu. Searle uvádí příklad čínské místnosti. K tomu poznamenejme, že podobný problém traktovat již v r. 1921 B. Russell ve své práci *The Analysis of Mind*, když napsal: „Klademe-li počítačím stroji nějakou otázku, musíme použít jeho jazyka, nesmíme ho oslovit anglicky, právě tak, jako nemůžeme oslovit Angličana čínsky. Oslovíme-li však počítač stroj jazykem, kterému rozumí, řekne nám, kolik je 34 521 krát 19987, bez jakéhokoliv zaváhání, či náznaku nepřesnosti. Neříkáme, že stroj zná odpověď, protože svou odpovědí nesleduje žádný vlastní účel, nechce na nás ani udělat dojem svou chytrostí, ani nepocituje pýchu, že je tak dobrým strojem“. Domníváme se, že zde je jasná inspirace Searleova problému čínské místnosti. Searle dále argumentuje tím, že „mysl je sémantická – sémantická v tom smyslu, že má víc než formální strukturu, má také obsah“ (s. 33 a 41). Počítačové programy oproti tomu „jsou plně definovány svou formální, neboli syntaktickou strukturou“ (s. 40). „Vědomí, intencionalita, subjektivita a mentální kauzace patří k naší biologické životní-historii“ (s. 43). Domníváme se, že jednoznačnosti této odpovědi chybí úvaha, co děláme my lidé, když myslíme, v čem se lišíme a co děláme stejně jako počítače. Je zde přece dlouhá hobbesovská tradice pojmající myšlení jako práci se symboly. A navíc mnohokrát, když myslíme, pracujeme s pojmy, které jsou velmi podobné symbolům, protože jejich skutečné významy neznáme a přesto je uvádíme do vzájemných vztahů, vyvozujeme z nich závěry. V čem je tedy skutečný základ intencionality?

Třetí kapitola je věnovaná kognitivní vědě, která se snaží, jak je uváděno, zaplnit mezeru mezi mozkiem a myslí kategorií informace, což je pseudoprobém, „neboť není co zaplňovat“ (s. 46). Takže vyhlídky kognitivistických výzkumných programů „se rovnají nule“ (s. 59). Rovněž zde se nám zdá Searlův soud nejen unáhlený, ale dokonce i neoprávněný, protože mezera mezi mozkiem a myslí zde je i tehdy, vycházíme-li ze Searlova pojetí, že existují vlastnosti nižšího řádu, které jsou příčinou vlastností vyššího řádu. I v tomto případě je pravděpodobná neredukovatelnost zákonů vyšší roviny na rovinu nižší, nebo něco, co brání úplnému vysvětlení tohoto přechodu. To je ostatně i autorův názor (s. 85). Dále chceme poznamenat, že kognitivním vědám jde o vysvětlení

vztahů mezi mozkem a myslí novými poznatky z nejrůznějších oblastí a jen někteří představitelé kognitivních věd se opírají o informace, zatímco další pracují s poznatky neurofyziologickými, jiní lingvistickými, případně epistemologickými, atd.

Když se J.R. Searle vypořádá s jedněmi problémy vztahu člověka a univerza, obrací pozornost ke struktuře jednání, vyhlídkám sociálních věd a svobodě vůle, což jsou názvy dalších tří kapitol.

Při objasňování struktury jednání Searle pouští od toho, odkud se berou naše přesvědčení a přání, a soustřeďuje se jen na jejich roli v našem chování. Objasňuje je pomocí osmi principů (s. 67 – 74). Kritickým momentem výkladu je hned druhý princip: „Mentálním komponentem je jistý záměr. Mentální komponent má intencionalitu – je o něčem“ (s. 68). Zdroj mentálního komponentu spočívá, jak uvádí, v teorii intencionality. Základními tézemi teorie intencionality jsou: „za prvé, základem intencionálního stavu je jistý obsah v jistém psychickém modu. Za druhé, intencionální stavy stanoví podmínky svého splnění. ...A za třetí, intencionální stavy jsou příčinou jistých následků tím, že se prostřednictvím intencionální kauzace vytváří stav věcí, který intencionální stavy reprezentují a který je podmínkou jejich splnění.“ (s. 65 – 66). Zdá se, že takovéto vysvětlení struktury jednání včetně intencionální kauzace nestojí na pevné půdě, i když je dále intencionální kauzace vysvětlována pomocí sítě intencionálních stavů. Vysvětlovat intencionalitu jen tím, že je atributem naší biologické životní historie je dnes nedostatečné. Zde je zapotřebí, aby čtenář konfrontoval Searlovu simplifikaci s mnohem artikulovanější evoluční sociobiologií, nebo lingvistickým přístupem. Rovněž z výkladu není zřejmé, zda Searlovi jde o „bootstrapový“ přístup, v němž intencionální kauzace rodí činy, které zpětně dávají vzniknout významům; nebo činnostní založení intencionality, spočívající v tom, že sama činnost je zdrojem významů.

Sociální vědy jsou oproti přírodním vědám závislé na postavení mysli ve všech sociálních fenoménech, což je zdrojem jejich odlišnosti, ale právě tak i síly. V tom je zásadní odlišnost mezi přírodními a sociálními vědami. Sociální vědy nepracují se stejnými zákony jako přírodní a i kdyby zákony byly stejné, nebyly by použitelné v oblasti sociální reality, píše Searle, neboť „zákony vyšší roviny nemohou plně odpovídat zákonům roviny nižší – roviny částic“ (s. 85). Je zajímavé, že zde Searle uznává jako problém to, co v předchozích kapitolách knihy považoval za vyřešené při vysvětlení mentálních fenoménů (srovnej např. s. 22), jak jsme na to poukázali. Právě tak se v této kapitole objevuje tvrzení, že je naprosto vyloučené dospět k přemosťovacím principům mezi myslí a mozkem. Ne však proto, jak by se čtenář domníval, že zde žádná mezera k zaplňování není (srovnej s. 46), ale proto, že „pro každý společenský pojem existuje nekonečně mnoho podnětů“ (s. 89).

Šestá kapitola – svoboda vůle – vybočuje z předchozích, neboť zde J.R. Searle na počátku konstatuje, že to, co bylo možné skloubit u takových problémů jako je problém mysli a těla, nemůže učinit v případě svobody a determinace (s. 93), takže filosofům tento problém zůstane i do budoucna. „Přesvědčení, že jsme svobodní, je zabudováno do

každého normálneho, vedomého intencionálneho jednaní“ (s. 105). Zbývá se zeptat, proč v případě svobody a determinace budeme mít stále co řešit, kdežto v případě vztahu myslí a mozku nikoli.

Přes kritické výhrady, z nichž na některé jsme se snažili poukázat, je Searlova práce velmi podnětná, budeme-li k ní přistupovat z pozic, že filosofie má především otázky nastolovat. Takto je zapotřebí přistupovat i k těm pasážím, které jsou podle Searlova tvrzení jednoduše objasnitelná. Podle našeho názoru je většina probíraných problémů trvalá a lze jen těžko předpokládat, že by mohly být pro vždy a pro všechny uspokojivě vyřešitelné. Je sice otázkou, zda má tedy vůbec smysl zabývat se jimi, ale to už by byl námět pro studii, nikoli pro recenzi.

Kromě postižení ohniskových problémů, lze ke kladům Searlovy práce přičíst také její čtivost a spoustu ilustrujících příkladů od fantomové bolesti, přes posthypnotický raport, až po slavnou Chinese room, kolem níž se strhlo tolik podnětných diskusí.

*Mysl, mozek a věda* je jednou z prvních překladových prací z filosofické oblasti, která v českém prostředí nemá tradici. Z tohoto hlediska je jen obtížné určit, zda právě tato práce je nejvhodnější pro propagaci analytické filosofie. Nesporně je její přednost v popularizačním charakteru. Na druhé straně jistá mělkost záběru při řešení otázek, může mnohé odradit od hlubšího studia snad nejmasivnějšího ze směrů současné západní filosofie.

*Karel Pstružina*

## JOZEF KELEMEN: STROJOVIA A AGENTY

Archa, Bratislava, 1994, 109 s.

Prvé nad čím začne čitateľ krútiť hlavou, keď zoberie do rúk túto knižku, je, pravdaže, názov. Ide o jeden z ďalších „vydarených“ vydavateľských lapsusov? Nie, nie! Je to iba autorov spôsob ako nalákať čitateľa, aby sa pristavil a začal komunikovať s jeho dielom. Autor sa k tomu sám verejne priznáva v jednom periodiku, keď propaguje svoju knihu približne takto: „Názov musí byť zaujímavý, aby knihu človek vôbec zobral do rúk. Hlavným dôvodom je, naznačiť už v názve, o čo ide. Ja verím, že tento názov ľudí prekvapí. Ved' podstatné mená stroj a agent sa skloňujú inak než predpisuje slovenčina. Chcel som tým zdôrazniť dva diametrálne odlišné prístupy v oblasti umelej inteligencie. Prvý prístup sa usiluje oživiť stroj. Keby sa to podarilo, tak potom by sa tieto stroje nazývali „strojovia“.

Pochopiteľne, že aj priamo v práci nájdeme vysvetlenie: „Ak som v nadpise tejto knihy použil agramatizmus *strojovia*, rozhodol som sa tak preto, aby som aj (a)gramaticky zdôraznil túto tendenciu tradičnej umelej inteligencie. Strojovia – to sú